

ЧЕТИРИНАЙСЕТ

Изплува след една година на Кнез Михайлова, почти призрачна след парижките приключения. Сякаш там беше помирисала цветето на злото, сякаш западният ангел я беше погалил с отровно крило, Мима ни действаше твърде странно и затова при нейното ефирно появяване в бледа кадифена рокля Але и аз се почувствахме като тромави селяци.

Болестта, която беше прекарала, ѝ беше подарила някакъв финес и изтънченост; струваше ни се, че все още я обгръща облак парижки въздух. Приличаше на котка, която след много скиталчества и патила се връща в своя двор, за да излекува ранената си лапа.

Разказваше ни, че Париж нощем горял и че по тротоарите ядели пържени картофи в пликчета. В старите парижки къщи квартирите нямали бани, а обитателите се миели на обща чешма в коридора. Разказваше ни още, че в Париж се била сприятелила с много испанци, които доста си приличали с нас, че алжирците стреляли по улиците с автомати и че френската полиция била най-свирепата в света. Документите си тя наричаше "папири", а хазяина си - "патрон". Мима нямаше да бъде Мима, ако след една година не беше успяла да затъркаля своето "р" като французка!

Каза ни още, че Париж бил абсолютно единственият град, в който трябвало да се живее и че пак щяла да се върне там, щом уреди в Белград някои неща.

Съдържанието на старата ѝ чантичка миришеше на белия свят.

В нея все още имаше неиздраскани парижки кибрити и разхвърляни визитни картички. Върху носната ѝ кърпичка видяхме щампован план на Париж; неговите мостове и червените нишки, които обозначаваха линиите на метрото.

Говореше тихо, почти шепнешком, чудейки се защо в Белград всички викат, когато разговарят. За Париж разказваше като за своя лична тайна.

Спомням си, седяхме в "Коларац" и пиехме кафе, когато Мима ненадейно ни погледна и ни попита дали сме чували за Джеймс Дийн.

Не знаехме за него нищо повече от онова, което оскъдно съобщаваха нашите вестници. Новите филми стигат до нас бавно, едва след като останалият свят им се насити; затова заразпитвахме Мима за този млад американец и попитахме Мима какъв е пунтът.

Каза ни, че всичко живо лудеело по него. Цял Париж бил луд по Джеймсик. Била гледала и трите му филма: "На изток от рая", "Бунтар без кауза" и "Гигантът". Повече не бил и снимал.

В тези заглавия имаше някакво ново звучене.

- Не знам - каза Мима, - но докато го гледах, ми се струваше някак си, че повече не съм самичка, сякаш си намерих брат...

- А ние? - запитах.

- Това е друго...

Измъкна от малкия си кадифен портфейл сгънати фотографии на Джеймс Дийн и ги разгърна между чашите кафе. По изтърканата вестникарска хартия се виждаше, че е бдяла над тях много ноци. Мима не се върна от Париж с празни ръце - беше донесла своите икони и ги подели с нас.

- На кого ви прилича, кажете!
- Погледнахме и аз смаян промълвих:
- Същински Але...

Този, който не познава скуката на малките градове, от които пристигахме тези години в Белград, никога няма да разбере какво убежище представлява един киносалон в 8 ч. вечерта.

Имаше син плюш, изтъркан по краищата, имаше шумолене от станиолени обвивки на бонбони, и скърцане на седалки имаше; там бяха момчетата от първия ред с дръзко протегнати крака чак до под екрана, имаше и разпоредителки с престилки от сатен и фотографии на входа с множество дупчици по ъглите - това са белезите от пироните, с които са били заковавани във витрините на други градове, в други кина; имаше нещо хубаво и отчайващо в тези вечери, когато се гасят полилеите от фалшив кристал, а всичко изчезва в трепкащата светлина, която идва някъде отвисоко, от балкона, във вид на трептящ сноп.

Бяхахме от собствения си живот за два часа в прерията, биехме се с негодниците по салууните на Покер-флет и пробуждахме биковете по арените на Памплона, возехме с гондола английската принцеса по венецианските канали, играехме степ в Бродуей; когато светлината се запалваше отново, излизахме напълно зашеметени на дъжда, по-бедни, отколкото когато и да било - неуспели бегълци, върнати в сиропиталището. Оставахме още дълго-дълго пред затъмнените витрини с фотоси от гледания филм, разпознавайки героите и случките, докато улицата се опразваше. Край на сминаваха разпоредителки и чистачки, а от фойето се носеше към улицата онзи единствен киносалонен мирис - ментол, прах от кадифе и дъжд.

Слизах така, години наред, на главната улица и в нейните три кина, разположени през петдесетина метра едно от друго. Стисках в изпотена шепа банкнота от сто динара, с която щях да платя своето малко бягство от плесеня-салия град. Моята младост беше притисната от вечната мъгла на това градче, изгубено далече от бога, върху което досадните седмици се спускаха като разтворен чадър.

През месеците, когато успях да си намеря някое момиче и да се самоубедея, че отлично се забавлявам ("забавлявам се" - господи, колко глупав израз за телешкото развеждане по стъргалото), бягах в тези три кина, чиито програми бавно се сменяха; защото по този начин можех да избягвам градските улици, пълни с празноглави злобари, дегустатори на минаващото младо месо. Тук, в тези салони, се запознах с потното стискане на дланите, приближаването на краката и случайно откритата гладка част на гърба, когато ръката се вмъкне под блузата, топлия дъх на устните на ухото, сладката тайна на пубертета...

Не можех случайно да не се сравня с филмовите герои, без да не унищожя докрай онова малко останало добро мнение за себе си.

Какво можехме да предложим на тези момичета, които като цветове се разтваряха в мекия сумрак?

На техните порти се опитвахме да ги целунем "филмово", а те се съпротивляваха, искаха да си легнат в постелите с неразмътената картина на онези прерии, на онези коне и хора, подобни на богове.

Филмите направляваха живота ни по оня ред, по който попадахме в кината. Можеше да бъдем отведени там или там - зависеше от онова, което гледахме в киното. Впрочем, не мога да се отърва от впечатлението, че получавахме точно това, което трябваше да получим; че в тези

случайности все пак имаше и някаква вътрешна закономерност.

Филмите, естествено, закъсняваха. Пристигаха две-три години по-късно, тогава, когато по света отдавна бяха престанали да мислят за тях. Но това от своя страна беше добре. Даваше ни възможност до крайност да да развием предчувствието си, да предвиждаме какви ли чудеса ни очакват още, точно както старият Менделеев е могъл да измисли теглото на химичните елементи, които още не били дори открити. Като бедни деца събирахме отпадъци от целулоидни приказки, които разглезените единствени деца от по-добрите домове бяха изхвърлили на боклука. Филмът за нас беше неизбежност, а всичко, което ни се случваше, ни служеше само да открием прилика с филмите, които поглъщахме. Киносалоните станаха така част от всекидневието, потребни като храна, необходими като любов. Вярвахме сякаш на филма. Той дълго биваше за нас единствен изход.

Тези стари филми достигаха до нас вече изтъркани, цветовете им биваха избледнели, а звукът хрипав. След дълго обикаляне по провинциалните кина действието често биваше разпокъсано, ролките разбъркани и всичко това наивно слепено, но все пак, когато не успяхме да се вмъкнем на някоя прожекция, нямаше нищо, равно на нашето страдание.

"Империял", "Аполо", "Радник" (Работник)....

Кибичехме с часове пред входа, вслушвайки се в далечния тропот на стада и звука на чуждите думи, нежната музика на любовните сцени, воя на полицейските коли, а когато щастливците, успели да се вмъкнат вътре, в нашето светилище, се появяваха като лунатици на вратата, сякаш идваха от някоя друга планета, питахме ги нетърпеливо какъв е филма.

- Фантастичен! - отговаряха, минавайки, или посочваха с палец надолу и казваха:

- Лайна! - когато наистина беше лайна.

Във всички тези малки градове с главна улица, хотел и парк, където от скука е пресъхнал дори и фонтанът, построен в прослава на някоя забравена дата, живееха момчета, които по някаква цинична игра на природата приличаха на славни артисти.

Със самочувствие на щастливи личности се разхождаха по стъргалото лъже- кларковци и купърровци с онази същата горделива походка, с която някога, преди войната, минаваха типове лъже-Валентино грижейки се за пътя по средата на главата си.

В родния ми град живееха например трима тарзановци, които бяха следвани по петите от чити. Ако се срещнеха на стъргалото, се изглеждаха враждебно, преценявайки кой е по-близо до оригинала. Читите следваха своите тарзановци точно като във филма. Техните господари стъпваха тромаво, съзнаващи силата си, изнасяйки напред първо лявото, а след това дясното си рамо, с ръце, които не се опираха о тялото, поради изпъкналите мускули. Хората-маймуни ги следваха, развеселявайки улицата с пунтовете си: издаваха от време на врем маймунски викове и вдигаха полите на момчетата по тротоара. Действително имаше много маймунско в тях! Колкото повече старееха, толкова повече им прилягаше ролята. Ръцете им се удължаваха все повече, а бързи маймунски тикове пробягваха по лицата им. Прякорът "Чита" им оставаше чак до смъртта.

Провинциалните фотографии и до днес държат по витрините своите художествени произведения - портрет на остарял Кларк, обнажен бюст на местна Джина Лолобриджида. Лесно се набива в очи фаталната прилика: внима-

телно подрязаните мустачки и слонското бездушие в погледа на местния сваляч, изпъкналите устнички на нашата Джина, която между другото народила сюррия деца, но която все още наричат Джина, докато фотографията ѝ бледнее във витрината на главната улица.

Душите на филмовите герои се преселваха по този начин в хиляди млади тела, размножавайки се, помагайки на своите нови собственици да се почувстват изключителни в своя град и на своята улица - да се пренесат във филмовия мит и да привлекат върху себе си погледите, присвоявайки част от любовта, отправена към недостижимия филмов бог.

Но никога - нито преди, нито след това - нямаше толкова двойници, колкото по времето на посмъртната слава на Джеймс Байрон Дийн в средата на петдесетте години на този век.

Този артист, който се е снимал само в три филма, преди да загине на калифорнийското шосе край град Салинас на 30 септември 1955 година, карайки сребристия си "Порше-спайдър", подари на връстниците си съвсем нов начин на поведение. За разлика от предишните филмови герои, които спечелваха всичките си битки, той ги губеше. Вместо със сила боравеше със слабостта си като с оръжие. Вместо мускули, имаше трапчинки на бузите. Вместо любов, навсякъде го чакаше отказ.

Майка му, Дженифер, умряла, когато Дийн бил на девет години. Растял с омраза към баща си Джордж, който се оженил повторно; преследвал постоянно някаква мъглява любов, която никой не могъл да му предложи, по същия начин, по който вършеха това милиони негови връстници по света. И ето, накрая всички те получиха своя образец - момче, подобно на тях, с кецове и стар пуловер, някой, който не се срамуваше от несподелената любов. Митът около негова-

та смърт, която сякаш и сама беше като някакъв филмов сценарий (когато загинал, бил само на 24 години), се разпространяваше като болест из Европа и накрая стигна и до нашите кина, няколко месеца след Миминото завръщане от Париж.

Целият свят търсеше нов Дийн.

Този младеж остави след себе си огромна празнина в сърцата на своите зрители-връстници, която нищо не можеше да запълни. "Нов Джеймс Дийн: - това стана девиз на филмовите продуценти, които панически търсеха негов наследник. В Полша това беше Збигнев Цибулски, в Америка Уорън Бийти и Робърт Редфорд, във Франция - Жак Шарие, в Англия Дейвид Хемингз, в Русия - Олег Видов.

Но нито един от тези щастливи избраници, наследници на Дийн, не отговаряше на нужните условия за короната. Не достигаше може би малко талант. За нещастие и малко точно от онази несподелена любов на Дийн. Едно е сигурно: всичко беше възможно да се наподобя, освен светлината и флуида, който Дийн разпръскваше из киносалона, както Але из "Коларац", през онази година, когато изведнъж установихме, че е роден брат на Дийн.

Борбата за престола на Дийн беше изострена, конкуренцията огромна.

В Америка се лансира нов тип Джеймс Дийн - Стив МакКуин, "Дийн, който отъмщава и спечелва изгубената битка на мъртвия си предшественик".

По Кнез Михайлова плъпнаха лъже-джеймз-дийновци, които изгаряха от желание да загинат в сребрист състезателен автомобил.

Джеймс Дийн успя да изтика от мода разюзданите младежи от атлетичен тип. Всяко изоставено момче приличаше от само себе си на Дийн. От момчетата се искаше да

завладяват, от момчетата - да страдат! Фризьорите залепиха снимките на Дийн над фотографиите на неприкосновения дотогава Грегъри Пек. Вестниците всеки ден печатаха биографията му с продължение.

В Лос Анджелиз един човек взимал по двацет и пет цента за вход в бараката, където била изложена сплесканата кола на Дийн. Парченце от колана му, голямо колкото нокът, било продавано за 75 долара. Шалът му бил купен на търг за 500 долара, а ръчният му часовник достигнал цената 1300 долара. На гроба му във Фермонт няколко момичета се самоубили от отчаяние. Филмовите компании, за които работел, били затрупани от писма до Дийн, сякаш бил жив! Основани били клубове "Джеймс Дийн", а най-големият - в Токио - наброявал шест хиляди члена. В него се плащал членски внос от шест долара. За тези луди пари се купували цветя, които от Япония летели до гробището в Калифорния.

- Никой не може да повярва, че Джеймсик е мъртъв! - говори ни разпалено Мима. - Дори и аз самата не мога да повярвам това. Но ако съществува преселение на душите, то Джеймсик съвсем сигурно се е преселил в Але и това веднага ми стана ясно още онази вечер в Париж, когато гледах "Източно от рая"...

Колко мъничка е планетата, на която живеем и как се преплитат нашите животи...

На 8 февруари 1931 година в малка ферма в Северна Индиана се родило момче, на което дали име Джеймс Байрон Дийн. Това станало от другата страна на нашето кълбо.

Пет години по-късно, на етажа, под който се намирала канцеларията на началник-гара Липница, се родил Але.

Когато Джеймс Дийн изучавал актьорство в "Ектърс студиоу" при славния Лий Стразбърг, където го завел Елия

Казан, Але чакал локалните влакове с надежда, че някой ден от вагон първа класа най-накрая ще слезе момичето, за което е бленувал в детската си стая под покрива.

Докато младият американец се влюбвал в Ана-Мария Пиетранджели, Але се учел да играе английско-валсер, настъпвайки селската си партньорка под звуците на липнишкия пожарникарски оркестър.

А когато Дийн, умираше на пътя за Салинас в седемнайсет часа и четирийсет и девет минути (стрелките на часовника му спрели на 30 септември 1955 година точно в това положение), какво ли е правел Але? За какво ли е мислил? Сънувал ли е, че е изгубил двойника си в Америка?

И ето, тези два на пръв поглед разделени живота се срещнаха по някакво чудо посредством Мима Лашевска и тръгнаха заедно по новия път, по който Але беше воден за ръка от "красивия млад труп" на Дийн.

Тогаваш още не можех да зная, че нашата Мима крои нови планове за великото си завръщане отвъд завесата, че обидата, нанесена ѝ от нещастния Квижик, е по-дълбока, отколкото ми се струваше, когато вярвахме, че епизодът с Йегуля е излет, чист майтап. Мима не се отказваше от бляна си един ден да стане кралица и да се измъкне от гаража на стария Лашевски. Повече от всякога тя беше упоена от своя луд филм в "Техниколор", за който с години е съчинявала сценарий. Париж само ѝ помогна да се запознае със сценографията.

И както някога ѝ е бил необходим старият Лашевски, с чиято помощ да влезе незаслужено във фалшивия разкош на театралните костюми, а по-късно дебелият Мишел, с чиято помощ да яхне една от първите белградски веспи и славно да се вози по Кнез Михайлова по обед; точно както чрез Бане Йегуля за миг бе изплувала от нищетата, хванала

се за опашките на водните му плъхове, влачена през парижкия порой - сега ѝ беше потребен някой друг, някой нов, и този друг беше Але, двойникът на Джеймз Дийн.

Просто Мима съвсем не можеше да се примири с това, че цял живот ще прекара на лошо осветени места, едва свързвайки двата края. Залагаше на всичко или нищо.

Но погрешно ще бъде да мислим, че в кроежите на малките ѝ женски заговори, с помощта на които трябваше да се домогне до широкия свят, е имало пресметлива поквареност, хитрост или каквото и да е друго подобно! Без каквото и да е талант, освен най-редкият - за късмет - на Мима се струвало, че само ще помогне на другите да заемат местата, които им принадлежат, а те ще ѝ предоставят в замяна възможност да се сприятелява и да участва, да присъства на приеми.

Още същата седмица след завръщането си започна да работи за Але.

Искаше да извести на света връщането на Джеймз Дийн от мъртвите и то, че тя лично го е изровила.